

ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK
KNESSELARE - URSEL ONDERDALE

13 JUNI 2012

David Vanhee

COLOFON

© 2013

© Kale - Leie Archeologische Dienst, David Vanhee

Figuren © Auteurs (KLAD), tenzij anders vermeld.

Layout:

Druk- & bindwerk:

Verantwoordelijke uitgever:

D. Vanhee

Zquadra, Kortrijk

Kale - Leie Archeologische Dienst

Kasteelstraat 26

9880 Aalter

www.deklad.be

I. Voorwoord

Dit rapport brengt verslag van de resultaten van het vooronderzoek op het terrein voor de uitbreiding van het Woon- en Zorgcentrum te Ursel Onderdale. Hier was in eerste instantie een opgraving geadviseerd door het Agentschap gezien de archeologische vondsten die gedaan werden op alle terreinen rondom, maar de bouwheer gaf te verstaan dat dit terrein zwaar verstoord kon zijn door kleiwinning. De onderzoeksvraag bij dit vooronderzoek was dus de bodemgesteldheid na te gaan en dit werd gedaan door 1 proefsleuf aan te leggen. Het vooronderzoek werd uitgevoerd door intergemeentelijk archeoloog David Vanhee van de KLAD.

Onze dank gaat uit naar de bouwheer WZC Ursel Onderdale, architectenbureau Aiko, Studiebureau en Ph. Stevens.

II. Inhoud

I. Voorwoord	3
II. Inhoud	5
III. Administratieve gegevens	7
IV. Projectomschrijving	9
IV.1 Aanleiding van en opbouw naar het onderzoek	9
IV.2 Tijds kader	9
IV.3 Financieel kader	9
V. Geografische en bodemkundige ligging	11
VI. Archeologische en historische voorkennis	13
VII. Resultaten	15
VIII. Besluit	19
IX. Bibliografie	21

III. Administratieve gegevens

LOCATIEGEGEVENS

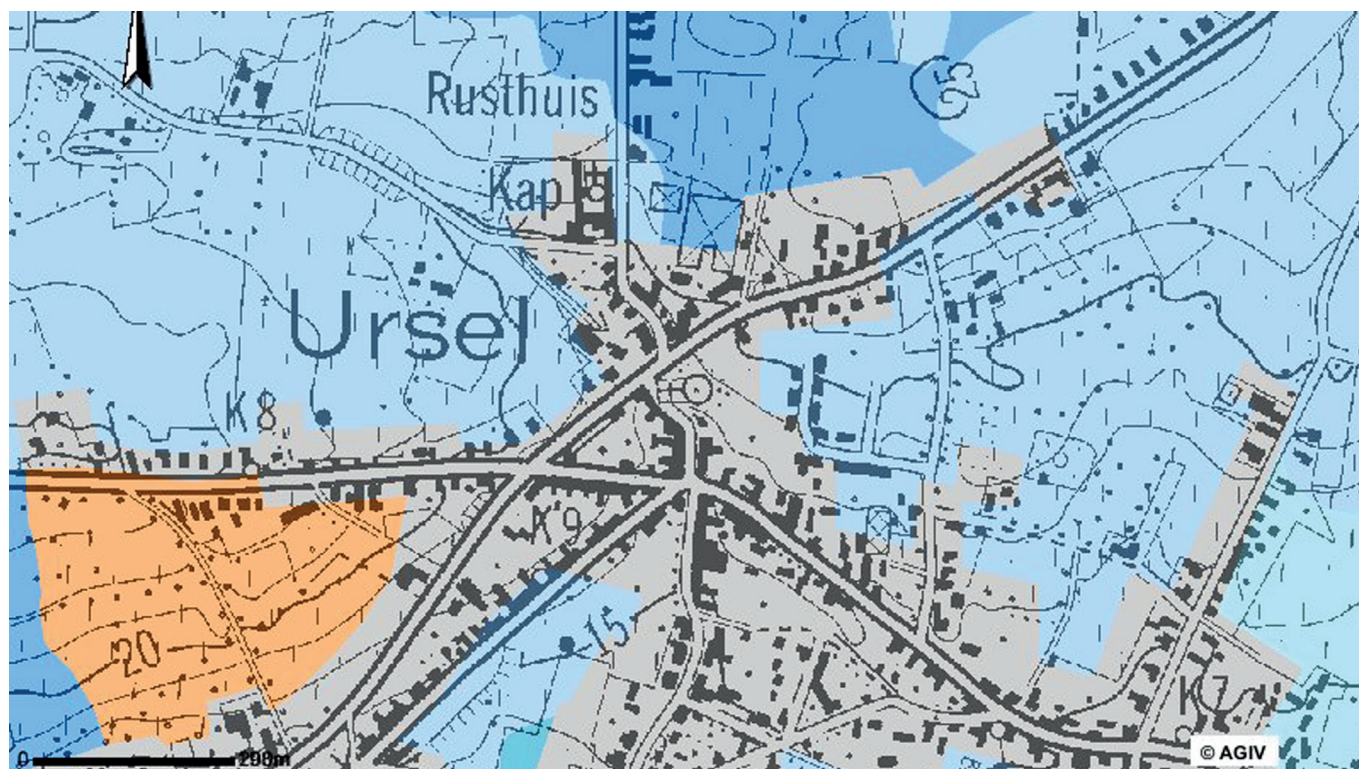
Gemeente:	Knesselare - Ursel
Plaats/straat:	Onderdale 1
Kadastrale gegevens:	Knesselare, 2e afdeling, sectie A, percelen 155m en 158z
X:	88007.51
Y:	202830.92

OPGRAVINGSDOCUMENTATIE

Vergunning:	2012/230
Geldig:	11 juni tot 20 juni 2012
Naam aanvrager:	David Vanhee
Naam vooronderzoek:	Vooronderzoek WZC Onderdale Knesselare – Ursel
Opgravingscode:	Knes – Ond – VO – 12
Datum:	11 juni 2012
Te onderzoeken oppervlakte:	ca. 0,3 ha.
Algemene methodiek:	vooronderzoek met 1 proefsleuf en kijkvensters

BOUWHEER

WZC Ursel Onderdale
Onderdale 1
9910 Knesselare

Figuur 1: Bodemkaart van het projectgebied. (© <http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be>)

Figuur 2: Het terrein vanuit de lucht met (1) het onderzoeksgebied (2) het opgegraven terrein van de school, (3) dat van de sociale verkaveling, (4) dat van de verkaveling en (5) de kerk van Urssel. (© gisoost.be)

IV. Projectomschrijving

IV.1 AANLEIDING VAN EN OPBOUW NAAR HET ONDERZOEK

Het BPA Onderdale lag in 2006 op tafel en richt een gebied van ca. 5 ha nabij de dorpskern van Ursel opnieuw in. Binnen het BPA zijn onder meer een uitbreiding van de school, een uitbreiding van het rustoord, een sociale verkaveling, een nieuwe verkaveling en zones voor openbaar groen voorzien. Het plangebied van de uitbreiding van het rustoord WZC Onderdale is het laatste dat van start gaat. Dit plangebied is gelegen op een naar het westen gerichte lichte zandige helling, waarop in het verleden reeds heel wat archeologische aanwijzingen door luchtfotografie gevonden werden. Daarom zijn binnen dit BPA voorwaarden opgenomen ter bescherming van het archeologisch patrimonium, in de vorm van een vooronderzoek met proefsleuven.

In 2009 werd de uitbreiding van de school als eerste deel van het plangebied ontwikkeld. Dit project omvat de aanleg van een nieuw schoolgebouw met speelplaats op een terrein van ca. 0,85 ha, tussen Onderdale en de Hendelstraat in Knesselare – Ursel (Knesselare, 2e afdeling, sectie A, percelen 158p en 177). Het terrein ligt met een hoogte van ca. 20 (in het zuiden) tot 24 m TAW (in het noorden) topografisch hoog voor de regio. Het is als ZdP of matig natte zandbodem zonder profiel of met onbepaald profiel ingekleurd op de bodemkaart van België. Het onderzoek met proefsleuven, uitgevoerd door de intergemeentelijk archeoloog van de KLAD, toonde echter aan dat er zeer vaak zware gele tot geelgroene klei tussen het zand opduikt. Daarnaast bleek ook dat er voldoende archeologische indicatoren aanwezig waren voor een vervolgonderzoek. In november 2009 werd op het aanpalende projectgebied voor nieuw te realiseren serviceflats een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd door het projectbureau Archaeological Solutions (Knesselare, 2e afdeling, sectie A, perceel 158 A). Ook hier werden archeologische sporen aangetroffen (DEVRIENDT B., 2009). In 2010 startte het project met de nieuwe verkaveling van ca. 1 ha. (Knesselare Afd. 2, sectie B, 130, 131b en 144d). Dit terrein deed dienst als weide, ligt eveneens rond ca. 19,50 m TAW (in het zuiden) en ca. 21 m TAW (in het noorden) vrij hoog voor de regio. Het gebied is op de bodemkaart ingekleurd als w-SdP of matig natte lemige zandbodem zonder profiel of met onbepaald profiel. Ook dit gebied werd door de KLAD gesondeerd en ook hier werden archeologische sporen gevonden.

Al deze plangebieden dienden opgegraven te worden. Daarom werd binnen dit project direct een opgraving geadviseerd. De bouwheer liet echter weten dat het terrein verstoord kon zijn. Om de bodemgesteldheid te controleren werd een vooronderzoek met 1 proefsleuf uitgevoerd.

IV.2 TIJDSKADER

Deze proefsleuf met kijkvensters werd aangelegd op 11 juni 2012.

IV.3 FINANCIËEL KADER

De kosten van het vooronderzoek werden verdeeld tussen de KLAD, die de intergemeentelijk archeoloog David Vanhee ter beschikking stelde en de bouwheer die de kraan met kraanman en de landmeter ter beschikking stelde.

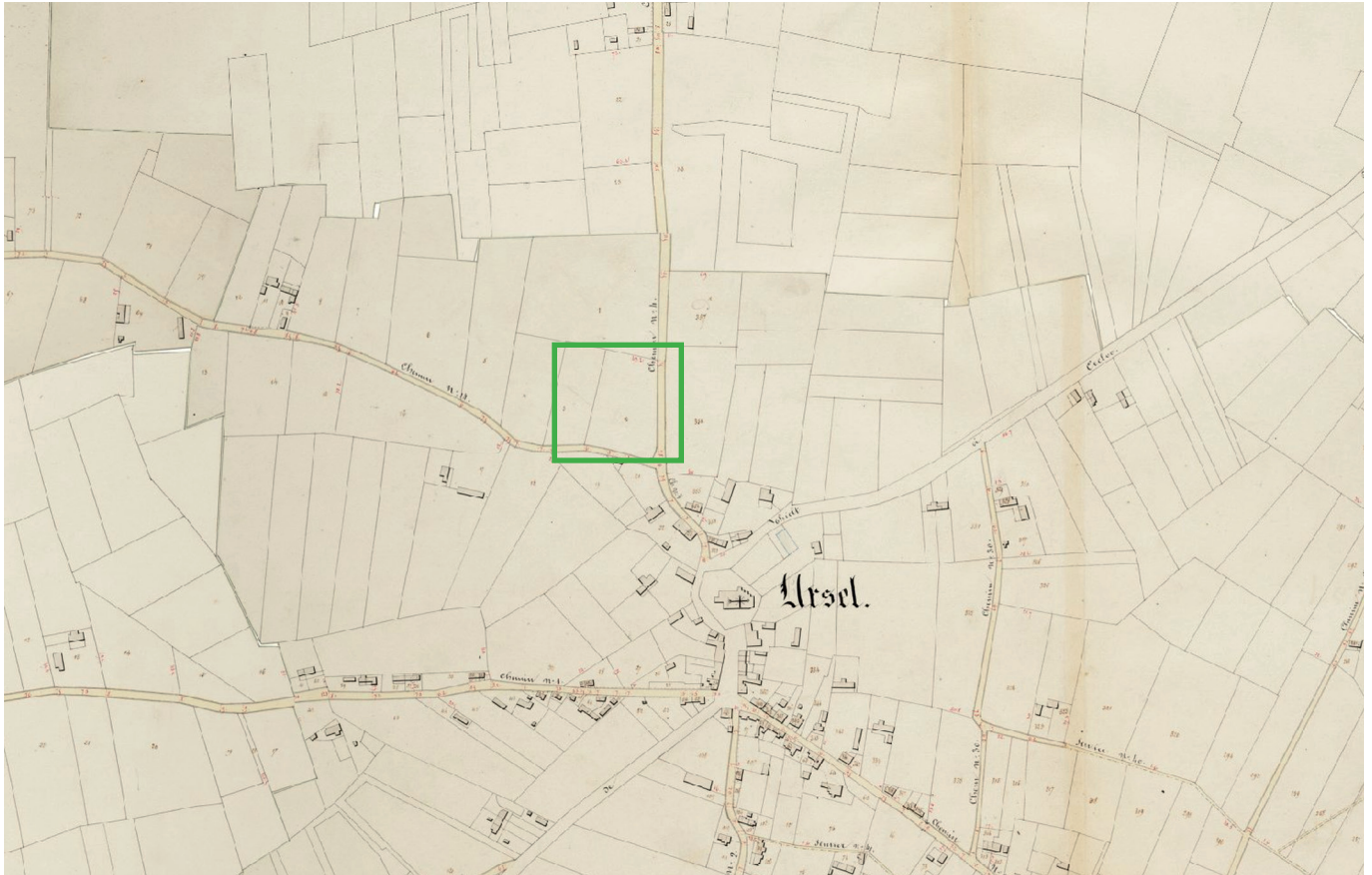

Figuur 3: Het terrein vanuit de lucht met (1) het onderzoeksgebied met de brandweg (2) het opgegraven terrein van de school, (3) dat van de sociale verkaveling, (4) dat van de verkaveling en (5) de kerk van Ursel. (© bingmaps.com)

V. Geografische en bodemkundige ligging

Het project omvat de uitbreiding van het rustoord op een terrein van ca. 3000 m², aan Onderdale 1 te Knesselare - Ursel. Het perceel is momenteel in gebruik als gazon en er loopt een brandweg over. Op deze plaats kon niet gegraven worden.

Dit terrein van ca. 0,3 ha is kadastraal gekend als Knesselare, 2e afdeling sectie A, nrs. 155m en 158z. Op de bodemkaart van België is het perceel omschreven als ZdP of matig natte zandbodem zonder profiel of met onbepaald profiel. Uit het vooronderzoek bleek echter geregeld gele, zware klei op te duiken. Het plangebied ligt op een helling en de hoogte bedraagt ca. 22,54 in het noorden en ca. 22,07 m TAW in het zuiden.

Figuur 4: Het plangebied op de Atlas der Buurtwegen (© <http://gisooost.be>)

Figuur 5: Het terrein op de kaart van Ferraris. (© NGI)

VI. Archeologische en historische voorkennis

Bij de aanvang van het vooronderzoek op de uitbreiding van het WZC Onderdale, waren er voor het plangebied zelf geen indicaties van archeologische sites gekend, maar door de resultaten van de opgravingen op de aanpalende terreinen is het zeer waarschijnlijk dat er op dit terrein archeologische sites aanwezig zijn.

De oudste vondsten uit Ursel dateren in de steentijd. Het gaat voornamelijk om vondsten die gevonden zijn bij de opgravingen van Ursel Konijntje en Rozestraat. Ze zijn te dateren zijn in het epipaleolithicum en het mesolithicum (BUNGENEERS J. ET AL, 1986 & 1987). Bij de laatst vermelde site zijn ook bewijzen gevonden van menselijke aanwezigheid tijdens het neolithicum (BOURGEOIS J. ET AL, 1988).

Sporen uit de metaaltijden zijn in de regio beter vertegenwoordigd. Zo werden op bovenvernoemde sites van Ursel Konijntje en Rozestraat in de jaren '80 van vorige eeuw, grafmonumenten uit de bronstijd aangetroffen (BOURGEOIS J. ET AL, 1987). Een vergelijkbaar grafmonument werd aan het sportcentrum te Knesselare Flabaert onderzocht (BOURGEOIS J. ET AL, 1993) en dankzij luchtfotografische prospectie zijn nog circulaire structuren rond Ursel bekend (AMPE C. ET AL, 1995).

Onderzoek bracht ook sporen uit de ijzertijd aan het licht. Op de site Ursel Rozestraat uit de jaren '80 van vorige eeuw, werden vierkante en rechthoekige structuren gevonden die een funeraire betekenis hadden. Ze worden gedateerd tussen de Late IJzertijd tot de Vroeg-Romeinse periode of tussen de 1e eeuw v.C. tot midden 1e eeuw n.C. (BOURGEOIS J. ET AL, 1987). In diezelfde Rozestraat werd in 2008 nog een site uit de ijzertijd opgegraven. De site bestond ondermeer uit twee gebouwplattegronden en verschillende bijgebouwen die te dateren waren tijdens de eindfase van ijzertijd (MESTAGH B. & TAEIMAN E., 2008). Recent onderzoek in Knesselare langs de Hoekestraat, legde tevens bewoningsporen uit deze periode bloot (SCHYNKEL E. ET AL, 2009).

Ook voor de Romeinse periode zijn heel wat sites bekend. Op de site van Ursel Konijntje werd een necropool met 13 brandrestengraven uit de Romeinse periode (1e eeuw tot het midden van de 2e eeuw n.C.) onderzocht (BUNGENEERS J. ET AL, 1986 & 1987). Brandrestengraven zijn ook aangetroffen op beide sites aan de Rozestraat (BOURGEOIS J. ET AL, 1988 & MESTAGH B. & TAEIMAN E., 2008). Op de site van Knesselare - Flabaert werd een Romeins erf langs een wegtracé gevonden. Het erf was met een palissade afgebakend en daarbinnen stonden twee hoofdgebouwen en meerdere bijgebouwen. Het dateert uit de tweede helft van de 3e eeuw n.C. (DE CLERCQ W. & THOEN H., 1998). Een vergelijkbare site werd aangetroffen op Knesselare Kouter. Daar werd eveneens een versterkte site uit de late 2e tot vroege 4e eeuw n.C. onderzocht (DE CLERCQ W. ET AL, 2008).

Net naast het plangebied werd in 2010 en 2011 op de andere terreinen uit het RUP Onderdale archeologisch onderzoek uitgevoerd. Op de site Onderdale 2010 (uitbreiding van de school en sociale verkaveling) werd een meerperiode site aangetroffen. In de eerste plaats werden resten aangesneden van een nederzetting uit de late ijzertijd met 11 (bij)gebouwtjes, waarvan er 3 structuren vierpalig waren, 6 structuren zespalig en 2 structuren achtpalig. Op basis van het aangetroffen aardewerk werden deze in de vroege La Tène-fase (5e - 4e eeuw v.C.) geplaatst. Een aantal parallele greppels en grachten dateren in de Romeinse (ca. 1e tot 3e eeuw); terwijl enkele sporen in de middeleeuwen kan geplaatst worden. Eén gracht bevatte Karolingisch materiaal uit de 8e tot 10e eeuw. Over het hele terrein kwamen ook enkele greppels, grachten en kuilen aan het licht die ten vroegste in de late 12e eeuw te dateren zijn. Eén kuil bevatte aardewerk uit de 15e - 16e eeuw (BRUNINCKX T. & ACKE B., 2011).

Dit meerperiodenbeeld werd aan de overzijde van de straat bevestigd bij het onderzoek op de site 2011 (verkaveling Veneco²). Ook daar zijn de oudste bewoningssporen, een erf met twee mogelijke gebouwplattegronden, een acht-, een zes-, vier vier- en mogelijk één driepalige spieker, te dateren in de late ijzertijd. Enkele grachten leverden dan weer Romeins materiaal op, terwijl in het noorden van de site enkele paalsporen met laat-Karolingisch materiaal werden gevonden. Voor de late middeleeuwen (13e en 14e eeuw) noteren we de aanwezigheid van alweer enkele grachten (DE LOGI A. ET AL, 2011).

Voor de gehele middeleeuwen zijn echte bewoningssporen op Ursels grondgebied dus zeer schaars. Toch kan op basis van de oudste historische vermelding van Ussel (1147 als 'Ursele') verondersteld worden dat het dorp tijdens deze periode tot ontwikkeling kwam (DE LOGI A. ET AL, 2011), vermoedelijk langs de huidige Rozestraat en de Eekloseweg. De algemene welvaart en de daaraan gekoppelde bevolkingsstijging in de 12e en 13e eeuw zorgden voor een meer verspreid bewoningsspatroon, waarbij vanaf de 13e eeuw ook de minder vruchtbare gronden zoals de zware kleigronden op de cuesta en de zeer natte gronden in de kanaaldepressie in gebruik werden genomen. Door zijn ligging langs de middeleeuwse handelsweg tussen Brugge en Gent groeide de landbouwnederzetting Ussel uit tot een echte dorpskern. De stervormige structuur van de dorpskern en de typische strookvormige percelering er rond kunnen nog steeds herkend worden op de Ferrariskaart (1771-1778). Vanaf de 18de eeuw deinde de bewoning langzaam uit langs de belangrijkste assen Ussel-Dorp, Rozestraat, Vrekkenstraat en IJzeren Hand (BRUNINCKX T. & ACKE B., 2011).

Figuur 6: Overzichtsfoto op het begin van WP. 01, met de sporen Lo. 01 t.e.m. 04 op de voorgrond.

Figuur 7: Aanzet van de postmiddeleeuwse gracht Lo. 06.

VII. Resultaten

Gezien de vondsten op de aanpalende terreinen is het zeer waarschijnlijk dat er op dit terrein archeologische sporen zullen aangetroffen worden. De gaafheid van de bodem werd echter in vraag gesteld door de bouwheer. Deze werd met 1 proefsleuf met 2 kijkvensters gecontroleerd (Werkput WP 01). Deze sleuf zou in eerste instantie schuin over het terrein worden aangelegd. Bij aankomst bleek dit onmogelijk gezien er een tiental pijlbuizen op het terrein waren uitgezet. De proefsleuf werd daarom parallel met de achterste perceelsgrens aangelegd. Deze sleuf is ca. 48,65 m lang.

In WP 01 werden 17 sporen aangetroffen (genummerd van 01 t.e.m. 18, maar waarbij 10 verkeerd werd genummerd), het gaat om kuilen, paalsporen, grachten en greppels. Er werden ook grote aanleg sleuven van 3 drainagebuizen aangetroffen.

Het eerste spoor Lo. 01 is een gracht of greppel, oversneden door het mogelijk paalspoor Lo. 02. Ook Lo. 03 is een gracht of greppel, net zoals Lo. 07. Deze grachten staan haaks op de sleuf en lopen ongeveer noord-zuid, volgens de helling. Bij dit onderzoek werd er geen materiaal in aangetroffen, maar op het algemeen opgravingsplan van de site op het schoolterrein zijn verschillende grachten aangetroffen met dergelijk verloop. Daar worden ze in de Romeinse periode gedateerd.

Lo. 04 is een grillig spoor dat moeilijk kan afgelijnd worden. Het is mogelijk een grotere kuil, deels gesneden door een gracht of greppel en/of zal zich bij verdiepen uitsplitsen in meerdere sporen. Lo. 05 is een paalspoor. Hier werd een eerste kijkvenster aangelegd. Dit leverde nog de kuil Lo. 17 en het paalspoor Lo. 18.

Figuur 8: Overzichtsfoto op het kijkvenster tussen de 2 drainagebuizen, met aanduiding van de sporen en de verstoring.

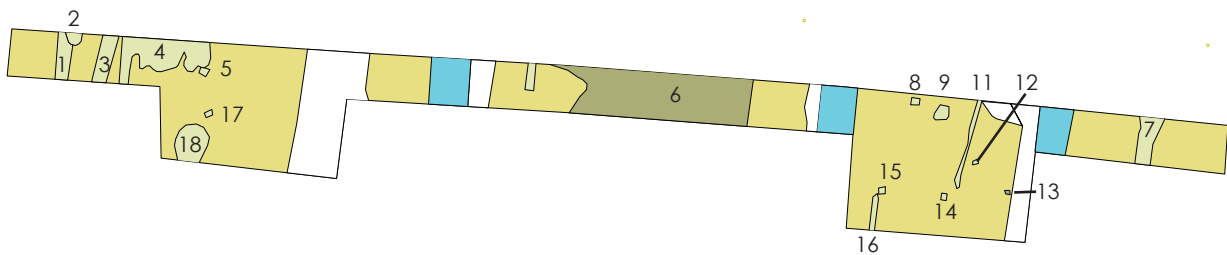

Figuur 9: Kuil Lo. 17.

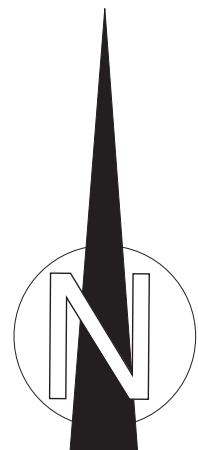

Figuur 10: Paalspoor Lo. 18.

Figuur 11: Sleuvenplan met wit recente verstoringen, blauw drainagebuizen en de sporen.

0 10m

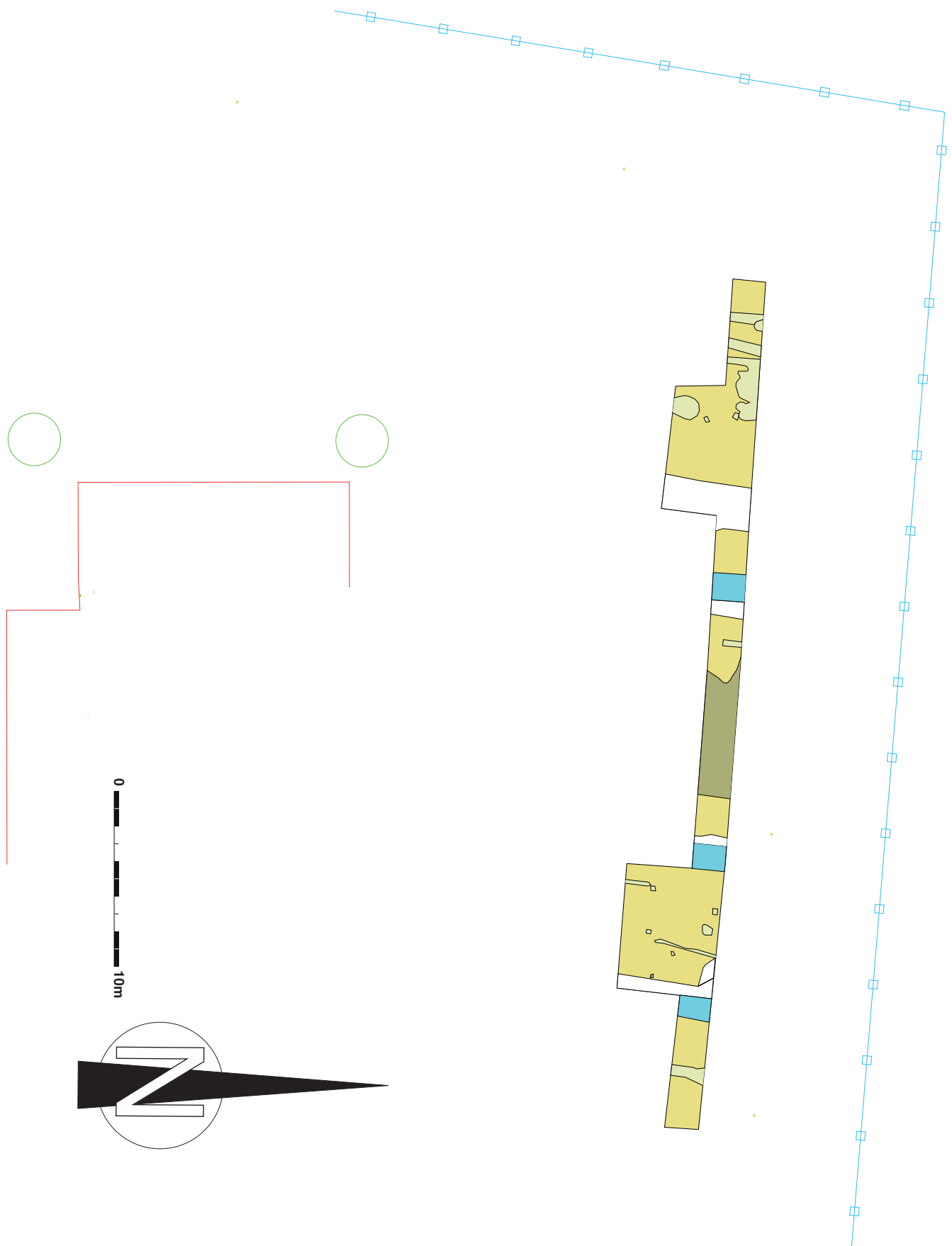

Hierna wordt het beeld in de sleuf verstoord door een recentere verstoring van ca. 2,5 m breed vol klei en een aanlegssleuf voor een drainagebuis (ca. 2 m breed). Daarna volgt een gracht Lo. 06 van ca. 6,50 m breed. Ook deze komt voor op het algemeen plan van het onderzoek op het schoolterrein. Daar wordt deze gracht in de postmiddeleeuwen geplaatst. Bij dit onderzoek werd er een randfragment van geglazuurde pot in rood aardewerk in aangetroffen, die deze datering bevestigt. Op het algemeen plan van het schoolterrein is er ook sprake van een gracht uit de late middeleeuwen, die grenst aan de westzijde van deze postmiddeleeuwse gracht. Dit kon hier niet bevestigd worden.

Daarna volgt een tweede en derde aanlegssleuf met een drainagebuis. Daartussen werden en een aantal sporen aangetroffen, die echter moeilijk aflijnbaar waren. Op deze plaats werd de sleuf verbreed en daarbij werden een 6 paalsporen (Lo. 08, 09, 12, 13, 14 en 15) en 2 greppels (Lo. 11 en 16) aangetroffen. Van de paalsporen lijken de Lo. 08, 14, 15 en de greppel 16 eerder recent omdat ze zich veel scherper laten aflijnen. Het is echter opvallend dat deze sporen alle in de kleiige opduikingen liggen. In in Lo. 13 werd een kleine wandscherf aangetroffen waarvan het baksel aansluit bij het aardewerk uit de metaaltijden, vermoedelijk de ijzertijd.

Tegen het einde van de sleuf werd een gracht of greppel Lo. 07 aangetroffen.

Figuur 12: Algemeen sleuvenplan.

VIII. Besluit

Het doel van dit vooronderzoek was de bodemgesteldheid na te gaan. Dit werd gedaan met een sleuf van 48,65 m lang, uitgebreid met 2 kijkvensters. De totale oppervlakte bedraagt ca. 140,55 m². Er werden 17 sporen (paalsporen, kuilen, grachten en greppels) aangetroffen. Een daarvan was een postmiddeleeuwse gracht van ca. 6,50 m breed. In de andere sporen werd slechts 1 scherf aangetroffen, mogelijk te plaatsen in de metaaltijden. Dit stemt overeen met de vondsten uit de naburige site op het schoolterrein.

De verstoringen binnen de sleuf bedragen 25,45 m² of 18,10 % van de totale oppervlakte. Dit impliceert dat binnen de sleuf 81,89 % van de bodem niet is beschadigd.

Uit het vooronderzoek blijkt ook dat er heel wat opduikingen zijn, met geel tot groengele zware klei en keien.

Figuur 13: Sleuvenplan geprojecteerd op de luchtfoto.

IX. Bibliografie

AGENTSCHAP VOOR GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN, 2011. Bodemkaart op <http://geovlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart>.

AMPE C., BOURGEOIS J., FOCKEY L., LANGOHR R., MEGANCK M. & SEMEY J., 1995. Cirkels in het land. Een inventaris van cirkelvormige structuren in de provincies Oost- en West-Vlaanderen I. *Archeologische inventaris Vlaanderen, Buitengewone reeks 4*.

BOURGEOIS J., MEGANCK M. & RONDELEZ P., 1993. Noodonderzoek naar grafheuvels uit de bronstijd in de provincies Oost- en West-Vlaanderen in 1991-1992. In: *Lunula Archaeologia protohistorica*, 1, pp. 6 - 10.

BOURGEOIS J., SEMEY J. & VANMOERKERKE J., 1987. Ursel (Knesselare, O.-Vl.): Rozestraat. In: *Archeologie 1987*, 1, pp. 30 - 32.

BOURGEOIS J., SEMEY J. & VANMOERKERKE J., 1988. Ursel Rozestraat: grafheuvel uit de bronstijd, grafmonumenten en grafveld uit de late ijzertijd/Romeinse periode. Speuren , spitten, sparen. In: *Oost-Vlaanderen archeologisch doorgelicht*, pp. 57 - 62.

BRUNINCKX T. & ACKE B., 2011. *Archeologische opgraving Ursel - Onderdale (prov. Oost-Vlaanderen). Basisrapport - Juni 2011*. (Conceptversie Rapport 2011/08)

BUNGENEERS J., DELCOURT A. & ROMMELAERE J., 1986. Ursel (Knesselare, O.-Vl.). In: *Archeologie 1986*, 2, p. 87.

BUNGENEERS J., DELCOURT A. & ROMMELAERE J., 1987. Excavations at Ursel (East Flanders) 1985 - 1986. Prehistoric occupation and Roman cemetery. In *Scholae Archaeologicae*, nr. 7.

DE CLERCQ W. & THOEN H., 1998. Enkele aspecten van de Gallo-Romeinse aanwezigheid in het Meetjesland. Status questiones en recent Romeins archeologisch onderzoek in het gebied ten NW van Gent. In: *Vriendenboek Luc Stockman*, pp.51 - 62.

DE CLERCQ W., HOORNE J. & VANHEE D., 2008. *Een inheems-Romeinse boerderij en versterking. Preventief archeologisch onderzoek te Knesselare - Kouter (2005 - 2006)*. (= KLAD-Rapport 8)

DE LOGI A., DALLE S., DE KREYGER F. & SPELEERS L., 2011. *Archeologisch onderzoek Onderdale 3. 12 januari tot 18 maart 2011*. (= KLAD-Rapport 22)

MESTAGH B. & TAEIMAN E., 2008. *Archeologisch onderzoek Ursel - Rozestraat. 6 oktober tot 16 december 2008*. (= KLAD-Rapport 9)

SCHYNKEL E., DALLE S., SADONES S., VANHOLME N. & BONCQUET T., 2009. *Archeologisch onderzoek Knesselare - Hoekestraat. 29 juni tot 11 september 2009*. (= KLAD-Rapport 16)

